

De gesloten jeugdzorg zit midden in een omslag. Het kabinet wil dat alle grote en gesloten instellingen plaatsmaken voor kleine en open woonplekken. Het streven is om vanaf 2030 geen enkel kind nog in een gesloten omgeving te plaatsen. Hoe staat het daar nu mee in Drenthe en Groningen?

TEKST ROSALIE MULDER
FOTO'S CORNÉ SPARIDAENS

De 15-jarige Sjoukje en Zoë maken samen met hun begeleider de lunch klaar. Op de woensdag is die wat uitgebreider, met knakworstjes en ei. Ze bespreken een schoolreisje. „Dat durf ik niet hoor, met allemaal vreemde mensen”, zegt Zoë. „Wij gaan toch ook mee?”, zegt Sjoukje.

Ze zwijgen even terwijl ze hun boterham eten. Dan vertelt Sjoukje dat ze laatst op bezoek is geweest bij haar ouders. „We hebben best veel gedaan, ik was daarna wel erg moe”, zegt ze. Over een paar weken gaat ze weer.

„Jongens, de tafel is een troep, ik zou graag willen dat we dat samen even opruimen. Wie gaat wat doen”, vraagt de groepsleider.

GESLOTEN

In de JeugdzorgPlus-instelling van Elker aan de Hoogeweg in de Groningse wijk Reitdiep is plek voor 24 jongeren. Zij zijn onderverdeeld in groepen van 4, met een eigen gezamenlijke woonkamer met keukenblok.

In de woonkamer staan een bank, een tv en wat plantjes. Via schuifdeuren kom je uit op het grote balkon. De woonkamer bevalt Sjoukje wel. „Ik vind het met de anderen ook wel gezellig. We doen 's avonds weleens spelletjes”, vertelt ze. „Vooraf Uno vind ik leuk.”

De slaapkamers zijn op de tweede verdieping. Aan elke kant slapen vier jongeren. In de aan elkaar grenzende slaapkamers van elk 11 vierkante meter staan standaard een eenpersoonsbed, een tafel, een kleine tv aan de muur, en een wc. „Mijn slaapkamer vind ik niet fijn. Het voelt gesloten, want het raam kan niet open”, zegt Sjoukje.

In de zware deuren, die een piepsignaal afgeven als er een openstaat, zat tot een paar weken geleden ook nog een soort gevangensluik – een erfenis uit de tijd dat de instelling nog als Het Poortje door het leven ging. Die heeft Elker nu inmiddels vervangen.

Op dezelfde verdieping is een iets riantere slaapkamer. Een andere ruimte is omgebouwd tot 'chillkamer'. Daar staan een tv, discoverlichting, zitzakken en een hangmat. Er liggen normaal gesproken twee knuffels, maar de pandaknuffel is weg. Blijkbaar heeft iemand die even nodig.

ANDERE TIJDEN

De indeling van het gebouw in de Groningse woonwijk laat zien dat de gesloten jeugdzorg grote veran-

De gesloten jeugdzorg wordt opener

deringen heeft ondergaan. De jeugdinrichting heette tot 2020 Het Poortje. Het gebouw werd ooit neergezet als jeugdgevangenis: tot 2008 werden jongeren die via justitie, en jongeren die via de civiele rechter in de gesloten jeugdzorg belandden, bij elkaar geplaatst in een justitiële jeugdinrichting.

In 2008 werden deze groepen gescheiden en ontstond JeugdzorgPlus voor jongeren die niet via de strafrechter in de gesloten jeugdzorg terechtkwamen. Op dat moment telde de locatie in Groningen nog 144 bedden.

Gesloten jeugdhulp is een vorm van jeugdzorg met verblijf voor jongeren tussen 12 en 18 jaar. Hier krijgen zij bescherming en intensieve behandeling: bijvoorbeeld vanwege psychische problemen, seksueel misbruik of een onveilige thuissituatie. De kinderrechter kan jongeren daar plaatsen als zij gevaar lopen of een gevaar zijn

Kinderen opsluiten werkt niet, want dan sluit je ze op met hun verdriet en eenzaamheid

voor zichzelf en andere hulpverlening onvoldoende is.

In het Noorden wordt de gesloten jeugdzorg in Groningen en Drenthe aangeboden door Elker Jeugdhulp en Onderwijs; in Friesland doet Jeugdhulp Friesland dit. Die laatste wil de gesloten jeugdzorglocatie Woodbrookers in Korteheemmen overigens dit jaar al sluiten, nadat de organisatie in opspraak kwam door misstanden binnen die instelling.

Gesloten opname is een allerlaatste middel en is erg ingrijpend omdat jongeren met complexe problemen ernstig in hun vrijheden worden beperkt. In 2022 kwam staatssecretaris Maarten van Ooijen van VWS met een plan voor hervormingen in de gesloten jeugdhulp.

Volgens dat plan moeten de huidige, grootschalige locaties wijken voor kleinschalige, open plekken die midden in de samenleving gelegen zijn. Daarnaast wil

Directeur Elly Voorintholt van JeugdzorgPlus-instelling Elker.

JOOST OOMEN

Papegaaiduiker

Wanneer je naar een nieuw huis (of ziekenhuisbed, konijnenhol of parlement) verhuist, is het netjes om je direct bij aankomst voor te stellen.

Zodat de warme herinneringen aan je voorganger (aan Eric, zo fantastisch, de aankomende prins van Parijs!) niet omslaan in vroeger-was-alles-beter-gevoelens, maar dat het duidelijk is dat er een pagina wordt omgeslagen met nieuw vlees in de kuip. Wie is dat vlees dan? Dat vlees is ikke. Hallo, mijn naam is Joost.

Voorstelrondje: mijn lievelingskleur is geel, mijn lievelingseten mosselen, mijn lievelingsdier een papegaaiduiker. De papegaaiduiker is een dier met een bontgekleurde snavel, maar heeft, zoals elke pinguïn-achtige, zijn leven lang een smoking aan. Hij woont rondom IJsland, maar overwintert rond de Middellandse Zee, waar hij zoveel heimwee naar het noorden heeft dat zijn snavel al zijn kleur verliest en voor een paar maanden grijs wordt. Misschien is die hunkering naar het noorden iets wat ik in deze vreemde vogel herken, hoewel het ook kan dat ik er mijn beste vriend in zie, die als feesttrucje de soundtrack van de Titanic kan blazen op een felgekleurde neusfluit die wel wat op die snavel lijkt.

Dat blazen doet hij in de platenzaak van mijn geliefde. Die geliefde is de reden dat ik niet in het noorden woon, en die platenzaak is de reden dat zij niet in het noorden woont, hoewel ze geen gelegenheid ongebruikt laat om te benadrukken dat ze uit Makkum komt. In haar platenzaak komt een allegaar aan mensen: schrijvers, dichters, zwerwers, televisiesternen, toeristen, journalisten, cineasten, muzikanten en beroepsdieven. Ze zitten aan een grote tafel in het midden van de zaak, ik zal hun mooiste verhalen met u delen, maar onthoud: die zijn geheim, u heeft ze niet van mij. Omdat de wereld niet ophoudt bij die tafel zal ik hier soms ook over het nieuws schrijven. Om u alvast even te waarschuwen: ik ben behoorlijk links, toch tegen de revolutie, omdat je daar vooral blauwe plekken van krijgt. Ik ben wel zo links dat ik vind dat iedereen in een schitterend huis moet wonen en dat eenieder die al in een schitterend huis woont, moet helpen om nog meer schitterende huizen te betalen. Ik ben tegen oorlog en geloof dat de beste manier om het te voorkomen is dat zoveel mogelijk mensen op de wereld maar zoveel mogelijk in schoonheid geloven en dat die schoonheid het beschermen waard is. Waardoor het in mijn ogen logisch is dat muziekscholen voortaan uit het defensiebudget betaald worden. Waardoor het logisch is dat elke soldaat verplicht een wekelijks gedicht schrijft. U kunt dat naïef vinden, maar het is niet zo dat het zonder dit soort naïeve oplossingen zo fantastisch met de wereld gaat.

Ik zal naast papegaaiduikers en neusfluiten, ook over kersenbloesems, marmercake en ministers schrijven, maar elke keer zal ik mijn best doen dat zo mooi mogelijk te doen. Omdat ik geloof dat de columnist het tegengif kan zijn tegen al die sipheid die een krant nou eenmaal dient te verslaan. Dat een column het geloof in 'mooi' een beetje kan herstellen. Dat geloof is essentieel.

Want een lezer die niet in schoonheid gelooft, zal nooit zijn best doen de wereld een beetje mooier te maken.

En de wereld mooier maken, is wat u na het dichtslaan van deze krant dient te doen.

info@joostoomen.com

het kabinet werken naar nul gesloten plaatsingen in 2030. „Deze drastische hervormingen zijn nodig om de beste, liefdevolle en menswaardige zorg voor jeugdigen te kunnen bieden”, stelde de staatssecretaris.

Ook de jeugdzorgbranche zelf wil graag hervormen. Elker heeft sinds 2009 het aantal bedden op de locatie aan het Reitdiep afgeschaald van 144 naar 24. Het gebouw moet over vijf jaar sluiten: tegen die tijd hoopt Elker meer jongeren een plek te bieden in kleinschalige, open locaties in de stad.

SIGNALERINGSPLAN

De algemene aanpak in de jeugdinstelling maakt bovendien plaats voor afspraken afgestemd op de jongere. Tot een paar jaar geleden betekende gesloten écht gesloten en stopten alle activiteiten (school, werk) die een jongere buiten de instelling deed. Nu zijn er jongeren die naar hun eigen school gaan, zoals de 17-jarige Amir: hij zit nu een paar weken op de locatie aan de Hoogeweg en kan toch zijn mbo-opleiding afmaken.

Ook kunnen sommige jongeren alle binnendeuren in het pand openen, zoals Sjoukje: zij zit hier nu drie maanden en na een maand werd de toegang van haar deurpas uitgebreid. „Je moet dan laten zien dat je er goed mee kunt omgaan”, zegt ze.

Kwam je vroeger in de gesloten jeugdzorg, dan belandde je in de meiden- of jongensgroep en werd

je eerst zes weken geobserveerd. Nu wordt bij binnenkomst met iedere jongere een zogeheten signaleringsplan gemaakt. Groen: het gaat goed. Oranje: signalen dat emoties oplopen, bijvoorbeeld veel roken. Begeleiders weten per jongere wat ze moeten doen om rood te voorkómen. Bijvoorbeeld rustig blijven praten en de jongere niet aanraken.

Waar jongeren zo'n drie jaar geleden nog als laatste redmiddel tijdelijk in een isoleerruimte werden gezet als ze boos werden of als ze zichzelf suïcidaal uitten, laten begeleiders hen bijvoorbeeld nu – al dan niet begeleid – een eindje buiten fietsen of lopen. „Kinderen opsluiten als ze zichzelf iets willen aandoen werkt niet, want dan sluit je ze op met hun verdriet en eenzaamheid. Dat moest anders”, zegt coach en praktijkbegeleider Klaas Reis.

Reis werkt nu 17 jaar in de gesloten jeugdzorg, sinds de tijd dat justitieel en civiel nog bij elkaar zaten. Dat strafrechtelijke denken verdween niet van de een op de andere dag uit de werkwijze van medewerkers in de Jeugdzorg-Plus.

Een jongere weg laten lopen vergt volgens Reis durf. Het nieuwe devies betekent veel oefenen – voor jongeren, hulpverleners en de samenleving. „Kan diegene dat aan? Wordt die jongere niet agressief naar voorbijgangers? En wacht niet iemand met slechte bedoelingen, zoals een drugsdealer of

>>

“ Niet dat het zonder dit soort naïeve oplossingen fantastisch met de wereld gaat

Columnistenruil

Vanaf nu vult Joost Oomen wekelijks deze column, Eric Nederkoorn is met pensioen. Eerder was Oomen te lezen op de cultuurpagina, zijn plek daar wordt ingenomen door Nhung Dam.

COLOFON

Eindredactie
Marja Boonstra
Gerda Douma
Roel Snijder (chef)
Theo Zandstra
Janna Zuiderveld
Vormgeving
Erik Hilverda
Marjan Steenbergen
Alie Veenhuizen
Simon Winter
Telefoon bijlagenredactie
058-2845477
E-mail bijlagen@lc.nl

Klaas Reis, coach/begeleider bij Elker.

mensenhandelaar, de jongere buiten de poorten op?”

Dat laatste leidt tot dilemma's: moeten slaapkamerdeuren open of gesloten? Zijn hekken rondom de instelling wel of niet nodig? „Er zijn jongeren die zich door een omheining veilig voelen en eindelijk goed kunnen slapen en er zijn jongeren die het naar vinden.”

Niet meer alle deuren standaard sluiten past bij de nieuwe aanpak van hulpverleners om niet meer vanuit een machtspositie regels op te leggen, maar afspraken te maken met de jongeren. Die leren zo vanuit eigen verantwoordelijkheid te handelen, waardoor de stap naar de buitenwereld ook eenvoudiger wordt.

„Een jongen kwam bijvoorbeeld 's ochtends maar niet zijn bed uit. Tien jaar geleden zou de straf kunnen zijn geweest om zijn matras af te pakken”, zegt Reis. „Nu schrijven we bijvoorbeeld een brief. We beginnen met complimenten, zoals dat we het heel goed vinden dat hij vaak voor de groep kookt. En dan schrijven we dat we ons zorgen maken. 'We' kan heel breed zijn: niet alleen wij als hulpverleners, maar bijvoorbeeld ook ouders en vrienden.”

Zo'n brief wordt – al dan niet geplastificeerd, zodat hij niet kan worden verscheurd – voorgelezen en vervolgens bij de jongere achtergelaten. „En dan hopen we dat er een verandering komt.”

DJEMBÉ

Terug naar de Hoogeweg. De dag begint daar rond 8 uur. Na het douchen en ontbijten gaan jongeren naar school, dagbesteding of therapie. De school binnen de jeugdzorginstelling heet Keerpunt en zit op de begane grond.

Naast de theorie- en praktijklokalen zit een time-outlokaal. Daar kunnen jongeren even naartoe om met hun begeleider te praten als het niet goed gaat, met als doel om in de klas terug te keren. Het time-out-lokaal is nieuw en bevalt goed. „We zijn van veertig keer echt eruit gestuurd worden in september naar twee keer in januari gegaan”, zegt Reis.

Rond 15 uur gaan de groepen van vier jongeren elk in hun eigen woonkamer met hun begeleider theedrinken en de dag

andere, maar doe er verder niks mee. Negeer de rest. Je moet niet alles tegelijk willen, dat is te veel”, weet Reis uit ervaring. „En ga pas met de jongere verder in gesprek als de situatie rustig is. Repareer het dak wanneer het droog is.”

EERDER INGRIJPEN

Het is al een hele verandering ten opzichte van vroeger, maar de jeugdzorg is er nog niet. Om zo min mogelijk jongeren in een gesloten setting te plaatsen, moeten alle jeugdzorgaanbieders en verwijzers veranderingen doorvoeren, stelt Elly Voorintholt, directeur behandeling en innovatie bij Elker.

Dat betekent eerder ingrijpen met een goede diagnostisering. Liever een kind al op zijn 12de in gezinstherapie dan op zijn 16de in de JeugdzorgPlus. Voor een groot deel lukt het op tijd aanbieden van de juiste hulp al. „Maar het wordt nu ook nog vaak te laat ingezet.”

Voorintholt ziet dat hulpverleners vroegtijdige signalen in gezinnen niet altijd opmerken of noemen. „Door de hoge werkdruk voelen hulpverleners soms niet de mogelijkheid om al vroeg met passende hulp te beginnen.”

Een oplossing is volgens haar een betere – en eerdere – samenwerking tussen zorg, onderwijs en andere hulpverleners „Mocht een jongere dan toch in de JeugdzorgPlus komen, dan is dat kortdurend, omdat de hulp dan al veel gericht is.” Sinds 2014 is de behandelduur bij Elker overigens al verkort van gemiddeld 8 maanden naar 6,5 maanden in 2020.

KLEINERE WOONPLEKKEN

Ondertussen is Elker hard op zoek naar geschikte locaties voor zogeheten kleinschalige voorzieningen. De instelling heeft daar nu acht van, verspreid over de stad en zoveel mogelijk middenin de woonwijken tussen de rijtjeshuizen, zoals in Hoornse Meer, Lewenborg en de Noorderplantsoenbuurt. In elke locatie wonen vier tot zes jongeren. De deuren zijn er open en – eveneens een ingrijpende verandering – jongeren hoeven niet weg als ze klaar zijn met hun behandeling.

„Je moet jongeren niet van behandelgroep naar behandelgroep sturen. Er moeten plekken zijn waar jongeren onvoorwaardelijk in een nieuw thuis kunnen leven. Want als je pas ergens thuis bent, kun je beginnen met veranderen”, zegt Voorintholt. Dat kunnen overigens ook gezinshuizen of pleeggezinnen zijn bij minder complexe hulpvragen.

„Steeds verhuizen is killing. Een van de grootste ontwikkelingsbedreigingen van een kind is niet weten waar je volgend jaar woont”, stelt gedragswetenschapper Robert. Hij werkte eerst elders op grote groepen voordat hij aan de slag ging bij een kleine voorziening van Elker. „Veel jongeren hier zijn opgegroeid in onveiligheid. In een pand met tientallen andere kinderen met allemaal verschillende problemen kun je hen niet bieden wat ze nodig hebben.”

IN DE WIJK

Elker is ongeveer twee jaar geleden begonnen met kleinschalige voorzieningen. In Hoornse Meer staat er een met intensieve begeleiding en verderop in de straat een met meer zelfstandigheid voor de oudere jongeren. Dat ze in dezelfde straat zitten betekent dat jongeren die doorstromen niet uit hun vertrouwde omgeving hoeven te vertrekken.

Aan de buitenkant van de woningen zie je niet dat het om een woonplek van Elker

Liever een kind al op zijn 12de in gezinstherapie dan op zijn 16de in de JeugdzorgPlus

doornemen. Aan het begin van de week bespreken de leden van de groep wat ze die week 's avonds willen eten; als de groepsleiding begint met koken, kunnen de jongeren meekoken of naar activiteiten in de kelder of gymzaal van het pand. Jongeren kunnen tegenwoordig zelf kiezen uit bijvoorbeeld muziek-, kunst-, of fitnessless.

Zoë en Amir gaan deze woensdagmiddag naar djembé, een workshop van de Groningse artiest Pape Seck. Ze trommelen de ritmes na die hij voordoet. Amir doet voor de eerste keer mee en wordt overladen met complimentjes. „Ik kan dit ritme niet”, verzucht Zoë. „Jawel”, reageert Pape Seck, ze spreken af de volgende keer samen te oefenen.

Die complimenten zijn belangrijk, zegt Reis. „Deze doelgroep heeft een laag zelfbeeld: kritiek blijft bij hen veel langer hangen dan een compliment.” Jongeren worden op school en door de groepsleiding nu bij wijze van compliment beloond met muntjes als ze iets goed hebben gedaan. Met die muntjes kunnen jongeren dingen 'kopen', zoals 's avonds wat langer opblijven. Of een extra tosti.

Behalve jongeren meer autonomie geven doen hulpverleners ook meer hun best om conflicten te voorkomen. Niet blijven dreigen met consequenties als jongeren niet luisteren, en ook niet meer ál het onwenselijke gedrag (zoals schelden, schreeuwen, met spullen gooien) blijven benoemen.

„Focus op twee punten en benoem de

De 'chillkamer', met de overgebleven knuffel en de djembé, en het keukenblok.

Rapport Eenzaam Gesloten

Eerder deze maand kwam 'ervaringsdeskundige' Jason Bhugwandass naar buiten met het rapport *Eenzaam Gesloten*, waarin hij de schrijnende ervaringen van 51 jongeren op de zogeheten ZIKOS-afdelingen binnen de gesloten jeugdzorg heeft gebundeld. Veel van de jongeren voelen zich niet veilig en brengen het grootste deel van de tijd in isolatie door. Zij hebben ook melding gemaakt van fysiek geweld en zijn door begeleiders kleinerend bejegend. ZIKOS staat voor Zeer Intensieve Kortdurende Observatie en Stabilisatie. Op deze afdelingen in Harreveld en Zetten (beide in Gelderland) worden jongeren geplaatst die kampen met zware psychische problemen en complexe gedragsproblematiek. Het is volgens demissionair staatssecretaris Maarten van Ooijen nu prioriteit om te zorgen voor een passend alternatief voor kwetsbare jongeren met complexe problemen die op een crisisafdeling moeten worden opgenomen. Dit zegt hij in reactie op de opnamestop die gemeenten hebben ingesteld bij de ZIKOS-afdelingen. Na de meldingen over misstanden op de crisisafdelingen is de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) een onderzoek gestart.

gaat. „We willen gewoon in de wijk zitten en niet ergens op een afgelegen terrein”, zegt Robert. „Jongeren leren hoe je in de samenleving functioneert, bijvoorbeeld dat de burens kunnen aanbellen met de vraag of de muziek wat zachter kan. Dat is dus niet veel anders bij een studentenhuis, behalve dat er ook altijd iemand van ons aanwezig is.”

Elker wil deze nieuwe vorm van jeugdzorg verder ontwikkelen. De organisatie heeft nu nog niet de luxe om de kleinschalige voorzieningen helemaal naar eigen wens te bouwen. „We maken ook gebruik van panden die er al staan, en die verbouwen we dan zoveel mogelijk”, vertelt Robert.

Aan deze jeugdhulp hangt een prijskaartje. „De grootschaligheid van vroeger was goedkoper. Deze kleinschalige voorzieningen zijn een kostbare oplossing op de korte termijn, maar je kunt er later problemen

mee voorkomen, net als met meer intensievere zorg thuis”, stelt Robert. „Maar je moet wel geld hebben om zoiets te ontwikkelen. Daarom is die draconische bezuiniging vanuit het Rijk ook zo vervelend”, verwijst hij naar de bezuiniging van 511 miljoen euro die de landelijke jeugdzorg boven het hoofd hangt.

SNEL

Behalve de kleinschalige voorzieningen wil Elker onder meer specialistische dagbehandelingen opzetten. Ook werkt de instelling, samen met andere organisaties, aan een behandelgroep voor jongeren waarbinnen meerdere specialismen samenwerken. Gaat dat allemaal lukken, voor 2030? „Daar heb ik goede hoop op”, zegt Elly Voorintholt.

„We hebben bijvoorbeeld al een extra, derde, medewerker aan elke groep op de

JeugdzorgPlus toegevoegd, zodat we meer collega's hebben. Want als je muren weghaalt, dan moet je mensen toevoegen. Dit zijn vaste mensen, we werken nog maar weinig met zzp'ers. Verder trainen we medewerkers anders en zijn we de vrijheidsbeperkende maatregelen aan het afbouwen. Het gaat al heel snel”, vertelt Voorintholt.

„Onze visie op de ontwikkeling en opvoeding van kinderen is veranderd, we hebben als samenleving nieuwe inzichten. In de gesloten jeugdzorg gebeurden niet alleen maar slechte dingen, maar met de kennis van nu willen we het echt anders.”

Vanwege privacy- en veiligheidsredenen zijn de namen en leeftijden van de jongeren gefingeerd. Om dezelfde reden staan niet alle medewerkers met hun volledige naam in het artikel.